

طرح محمود تبریزکاری | جوان

تأملی بر شیوه‌ها و رویکردهای پیش‌بینی آینده

پیشگویی فردا، از دیروز تا امروز

تحلیل
محمدحسن صادق‌پور

مهم‌ترین موضوعاتی است که در طول تاریخ همواره به صورت جدی از سوی حاکمان دنبال می‌شده و تا همین امروز هزینه‌های فراوانی برای تشکیل اندیشکده‌های پیش‌بینی آینده یا سایر روش‌های سنتی مرتبط با پیشگویی آینده از سوی دولت‌ها صورت می‌گیرد. با وجود خاستگاه متافیزیکی موضوع پیشگویی، اما در چارچوب معرفتی مدرن، اصل موضوع بر خلاف بسیاری دیگر از موضوعات متافیزیکی به عنوان معارف غیرمعتبر و غیرعلمی کنار نهاده نشد و بلکه با تغییر پارادایم اساسی و مترتب ساختن ابزارهای معرفتی حس‌گرایانه و آمپرسیستی، به یک دانش کاربردی و مدرن تبدیل شد که می‌تواند در سیاست، اقتصاد، علوم اجتماعی و… کاربرد داشته باشد. بررسی تمدن‌ها و روایات‌های تاریخی نشان می‌دهد هر گاه در متون تاریخی یا سخنی از تأثیرگذاران عرصه سیاست مبنی بر تصویر آینده اتفاق افتاده است، از یکی از حالات زیر خارج نبوده است.

۱- پیشگویی و علوم غریبه

شاید قدیمی‌ترین و پرکاربردترین روش بیان حوادث آینده در طول تاریخ مربوط به پیشگویی‌هایی باشد که از ناحیه افرادی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم ابراز شده و نظرات حاکمان و سیاستمداران تأثیر گذاشته است. پیشگویان از دوران‌های باستانی نقش بسیار مهمی در حکومت‌ها ایفا نموده‌اند و بر تصمیم‌گیری سیاسی حاکمان اثربخشی فراوانی داشته‌اند. معبد دلفی در تمدن یونان باستان را می‌توان یکی از مشهورترین مراکز پیشگویی به حساب آورد. حاکمان یونان و حتی سایر حمله‌ها برای اطلاع از آینده احتمالی جنگ‌ها دست به دامان منجمان و پیشگویان این معبد می‌شدند و اعتبار زیادی برای آن قائل بودند. دانش نجوم در مصر باستان نیز یکی از ابزارهای جدانشدنی از حکومت تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی بود. خواجگزاران نیز از جمله افرادی بودند که در تمدن‌های شرقی اعتبار زیادی برای نظر آنان توسط سیاستمداران در نظر گرفته می‌شد. در قصص قرآنی مختلف نیز به این مسئله اشاره شده است. پیشگویی در خصوص میلاد عیسی (سج) یا پیشگویی و تعبیر خواب درباره تولد حضرت موسی (ع) از این جمله است. صاحبان این پیشگویی‌ها که غالباً به علوم غریبه متوسل می‌شدند در آیات و روایات همواره مقابل حق و روبروی جریان انبیا قرار داشتند. این جریان البته در واسطه‌های متأخر نیز ادامه داشته است. پیشگویان نمونه جهانی مشهور تلاش‌های مهم رمزگونه در خصوص پیش‌بینی حوادث سیاسی آینده جهان ابراز نموده‌اند که از آن جمله می‌توان به پیشگویی‌های مشهور نوستراداموس، داوینچی و شاه نعمت‌الله ولی اشاره کرد. با توجه به اینکه علوم غریبه به طور کلی از دایره تحقق‌پذیری مدرن خارج‌جند، لذا قضاوت نسبت به میزان اطمینان‌پذیری و تأثیر چنین پیشگویی‌هایی چه در طول تاریخ و چه در حال حاضر میسر نیست و به طور کلی باید گفت این روش‌ها در پارادایمی خارج از پارادایم علمی معاصر به کارگیری شده و البته گاه منشأ اثر بوده‌اند.

۲- پیش‌بینی با علم غیب

جریان دوم پیشگویی متصل به وحی و منبعث از علم غیب است. پیش‌بینی آینده توسط انبیا و اولیای الهی به منظور هدایت مردم در طول تاریخ به کرات ثبت و ضبط شده است. پیش‌بینی تاریخ بر اساس علم تعبیر خواب که در داستان یوسف پیامبر در قرآن نیز به آن اشاره شده است و روایات متعددی نیز در خصوص روای صادق و امکان استفاده از آن به عنوان امداد الهی اشاره

شده نمونه‌هایی از این مسئله‌اند. در قرآن نیز در سوره روم به وضوح یک پیش‌بینی سیاسی در خصوص نزاع دو دولت ایران و روم رخ داده است و در جای دیگری نیز در خصوص عاقبت یهودیان اسرائیل و وضعیت آنان در آخرالزمان توصیف‌هایی وجود دارد. در زمان اهل بیت نیز توسط ائمه وضعیت آینده سیاسی و تغییرات قدرت با استفاده از علم لدنی امامان مورد پیش‌بینی قرار گرفته و روایات مختلفی از ائمه خصوصاً امیرالمؤمنین و حضرت امام حسین(ع) درباره آینده حکومت اسلامی موید این مسئله است. گرچه این روش پیش‌بینی به دلیل اتصال مستقیم به علم لایزال پروردگار، مصون از خطاست و تحقق پیش‌بینی‌های امامان نیز همین موصول را نشان می‌دهد، اما به نظر می‌رسد با توجه به نیاز این روش به اتصال و در حال حاضر در زمان نبود امام معصوم، صرفاً پیشگویی‌های تاریخی و حیاتی که در زمان ایشان و آثار و اقوال به جای مانده از دوران ایشان اتفاق افتاده است باید بسنده نمود.

۳- فلسفه و دیالکتیک تاریخی

جریان سوم که تلاش کرده با تشریح فلسفه تاریخ، روندی قهری برای آینده پیش‌بینی نماید و به صورت ویژه در دوران مدرن توسط مارکس تحت عنوان تاریخ

و دیالکتیک تاریخی مطرح شد، استفاده از موضوع فلسفه تاریخ برای پیش‌بینی آینده وضعیت بشر است که پس از گذشت چند دهه از طرح، به گفتمان رایج کمتر از نیمی از حکومت‌های جهان تبدیل شد. جبر تاریخ معتقد است حکومت‌های جهان خواه ناخواه مدل‌های مختلفی از حکمرانی و ساختار سیاسی را تجربه می‌کنند و نهایتاً به ساختار ایدئال که همان کمونیسم است نیل پیدا می‌کند. مارکس نیز اولیة بشر را جامعه‌ای اشتراکی (کمون اولیة) نامد که به

اندیشه

در حال حاضر و در چارچوب معرفت‌شناسی مدرن ابزارهای تحلیل و پیش‌بینی آینده به تدریج توسط صاحب‌نظران علوم مختلف ارائه و تکمیل گردیده است. به طوری که روش‌های شناسایی آینده سیاسی و اجتماعی هم اکنون یکی از پررونق‌ترین مباحث در بازار علوم انسانی است

درد

در حال حاضر و در چارچوب معرفت‌شناسی مدرن ابزارهای تحلیل و پیش‌بینی آینده به تدریج توسط صاحب‌نظران علوم مختلف ارائه و تکمیل گردیده است. به طوری که روش‌های شناسایی آینده ارائه نمود که از آن جمله می‌توان به روش‌هایی نظیر دلفی، مدلسازی و شبیه‌سازی، سناریوپردازی و… اشاره کرد. آینده پژوهی یکی از جدیدترین بسترهای کاربردی علوم انسانی است که می‌تواند کمک زیادی به تصمیم‌سازی‌های سیاسی و اجتماعی نماید.

۵- قوانین ثابت آفرینش

با ابزارهای ساده مانند برونیایی و روندیابی خود کار را آغاز کرد و بعد روش‌های متعدد و تکنیک‌های فراوان برای پیش‌بینی آینده ارائه نمود که از آن جمله می‌توان به روش‌هایی نظیر دلفی، مدلسازی و شبیه‌سازی، سناریوپردازی و… اشاره کرد. آینده پژوهی یکی از جدیدترین بسترهای کاربردی علوم انسانی است که می‌تواند کمک زیادی به تصمیم‌سازی‌های سیاسی و اجتماعی نماید.

۴- روش‌های مدرن پیش‌بینی آینده

ابزارهای تحلیل و پیش‌بینی آینده به تدریج توسط صاحب‌نظران علوم مختلف ارائه و تکمیل گردیده است. به طوری که روش‌های شناسایی آینده سیاسی و اجتماعی هم اکنون یکی از پررونق‌ترین مباحث در بازار علوم انسانی است. حتی رشته‌هایی مانند آینده‌پژوهی می‌کوشند تا با تحلیل علمی گذشته و ابزارهایی چون نظرات خبرگان سیاسی و امثالهم با احتمالات نسبی به پیش‌بینی شرایط آینده سیاسی بپردازند. حدود یک قرن است که مسئله آینده پژوهی در موضوعات سیاسی و اجتماعی بسیار مورد استفاده قرار گرفته و حکومت‌ها از ابزارهای آینده پژوهی برای تصحیح سیاست‌های خود استفاده می‌کنند. آلون تافلر را می‌توان یکی از بزرگ‌ترین و موثرترین آینده‌پژوهان قرن بیستم دانست که پیش‌بینی‌های مبتنی بر روندهای موجود مخصوصاً در خصوص شرایط آینده اجتماعی و سیاسی جهان تا حدود زیادی محقق شد. برخلاف سایر روش‌های فوق در علم آینده پژوهی به جای یک آینده قطعی و حتمی، با توجه به متغیرهای متعدد تأثیرگذار بر روندها چند آینده متصور و ممکن پیش‌بینی می‌شود. در واقع آینده پژوهی اجرای تصویر یک آینده قطعی به دنبال کاهش عدم قطعیت‌های محتمل در خصوص روندهای آتی است. این از ابتدا

درنگ

داوری اردکانی:

هیچ یک از علوم جدید، غیر کاربردی نیستند

رضا داوری اردکانی در آخرین شماره خبرنامه فرهنگستان علوم یادداشتی در آیین‌شناسی شیوه پژوهش دانشگاهی فعلی نگاشته است که گزیده‌ای از آن در خصوص موضوع مقاله‌نویسی پژوهشی و نسبت آن با کارکردهای مورد انتظار از علم در جامعه انتخاب شده است:

■ **مقاله‌نویسی یا مقاله‌شماری؟**

دو قسم مقاله‌نویسی هست؛ یکی مقاله‌نویسی دانشمند پژوهشگر است که با رغبت و دقت علمی پژوهش می‌کند و مقاله می‌نویسد دیگری کاری است که برای اخذ مدرک تحصیلی و رفع نیاز

شغلی صورت می‌گیرد. اولی علم را پیش می‌برد و دومی به آن آسیب می‌رساند. وقتی بحث از مقاله‌نویسی و مقاله‌شماری می‌شود، باید دید نسبت میان این دو صورت مقاله‌نویسی چگونه است و کدام یک از آنها در دانشگاه‌های ما اصل و عمده است. آیا اگر کسی بگوید شیوع و غلبه مقاله‌نویسی برای دریافت گواهینامه تحصیلی و ارتقای شغلی ممکن است به علم و دانشگاه زیان برساند، با علم ستیزه کرده‌است این ستیزه با علم نیست بلکه نگرانی از شیوع فساد در دانشگاه‌ها

و غربت و تنهایی مستعدترین دانشمندان و بی‌حاصل ماندن سعی و پژوهش آنان است. مگر من چه می‌گفتم که می‌پنداشتمند - و هنوز هم که مراد از علم کارساز و کارآمد، علمی نیست که سکناسی می‌پندارند- با علم و پژوهش مخالف؟ می‌گفتم اگر وظیفه دانشگاه و دانش‌گامیان مقاله‌نویسی است، تکلیف پرورش دانشجوورابطه او با استاد و همکاری و هم‌اندیشی دانشگاهیان در راه توسعه دانش و فرهنگ و ساختن آینده کشور چه می‌شود و آیا در این صورت دانشگاه به یک ماشین بزرگ و کارخانه تولید مقاله‌ای که نمی‌دانیم به کجای می‌رود و به چه کار می‌آید مبتدل نمی‌شود؟ شاید هم سوءتفاهم در مورد نوشته من

است؟ تفاوت در فهم ماهیت وجود علم بازگردد. به این نکته نیز توجه کنیم که دوران اعتبار پژوهش‌ها دائم نیست و دیر یا زود تمام می‌شود و پژوهش پس از مدتی از اعتبار می‌افتد. طب سقراط و جالینوس و زاری و بولعی و نجوم بیرونی قرن‌های متمادی تدریس می‌شد اما اکنون اگر یک کتاب در طب و مالکیتک و روانشناسی ۱۰ سال پیش نوشته شده باشد، می‌گویند کهنه‌است.

پیشخوان

آسیب‌شناسی جبهه فرهنگی انقلاب، کتاب شد

اسلامی» از یک مقدمه و سه بخش تشکیل شده است: انقلاب اسلامی، حوزه‌های علمیه و تولید علم. عنوان مقالات بخش‌های اول این کتاب عبارت‌ند از:

۱- بازخوانی جایگاه تاریخی انقلاب اسلامی در متن تاریخ تحولات جهان، ۲۰- گفتمان انقلابی، گفتمان اعتدالی، دو مسیر برای آینده انقلاب، ۳- آسیب‌شناسی کلان جریان جبهه انقلاب اسلامی، ۴- آسیب‌شناسی حرکت‌های گروهی با رویکرد پاسخ به ضرورت‌های انقلاب اسلامی، ۵- معنویت انقلاب اسلامی (تحلیلی بر عوامل کاهش معنویت و راهبردهای توسعه آن در کشور)، ۶- آسیب‌شناسی شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۷- درآمدی بر روش‌شناسی برداشت از سخنان رهبر معظم انقلاب و ۸- مقام معظم رهبری و گفتمان‌سازی.

بخش دوم کتاب، تأملاتی درباره حوزه‌های علمیه و نسبت آن با انقلاب اسلامی است و از عناوین زیر تشکیل شده است: ۱- درآمدی بر جریان‌های علمی، سیاسی و فکی حوزه‌های علمیه، ۲- درآمدی بر تپ‌شناسی و مدلسازی سبک زندگی عالمان برتر شیعی، ۳- حوزه سنتی و سنت‌های حوزوی، ۴- هندسه حیات عالم انقلاب اسلامی، ۵- تأملی پیرامون جایگاه پژوهش در دوران استقرار حاکمیت دینی (پژوهش تفریح یا تکلیف؟)، ۶- تأملی پیرامون چیستی و چگونگی تحول در حوزه، ۷- آسیب‌شناسی تحول در حوزه، ۸- تحلیلی بر پدیده ورود دانشجویان به حوزه‌های علمیه، ۹- درآمدی بر ظرفیت‌شناسی تبلیغ بارویکرد شبکه جامع تبلیغ، ۱۰- مطالبات جبهه فکری انقلاب اسلامی از حوزه‌های علمیه، ۱۱- آسیب‌شناسی مطالبات از حوزه‌های علمیه در عرصه تولیدات فکری و ۱۲- از فقه تاریخی تا فقه تاریخ‌ساز.

بخش سوم کتاب نیز سه تولید علم از منظر انقلاب اسلامی می‌پردازد و شامل مقالات و تحلیل‌های زیر است: ۱- بازخوانی ضرورت تولید علم برای جامعه اسلامی، ۲- جستاری در مفهوم آزاداندیشی، ۳- قرآنتی اجتماعی از فرآیند تولید علم، ۴- گامی به پامدهای ترجمه و نقش آن در تولید علم و ۵- تأملی پیرامون دفاعیه تنوریک سعید حجاریان در سال ۱۳۸۸.

کتاب «آسیب‌شناسی جبهه فرهنگی انقلاب